

MUSTAFA KEMAL'İN MARAŞ'IN KURTULUŞU İÇİN FAALİYETLERİ*

Dr. HALE ŞIVGIN

Güney cephesi Türk İstiklâl Harbi'nin ikinci derecede bir cephesi¹ olarak görülmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa bu cepheyle başından sonuna kadar çok yakından ilgilenmiş, aldığı raporlarla olayları günü gününe takip etmiş, gerekli direktifleri vermiş, burada yer yer kurulmuş bulunan millî direnme örgütlerini teşkilatlandırarak sistemli bir hale getirmiş ve bir disipline kavuşturmuştu. Mustafa Kemal'in Maraş hadisesiyle olan yakın ilgisini daha iyi anlayabilmek için 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren gelişen olayları kısaca hatırlamakta yarar vardır.

1. Dünya Savaşı Almanya ve müttefiklerinin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştı. Osmanlı Devleti bütün sıkıntalarına rağmen dört yıl boyunca sekiz cephede (Irak, İran, Filistin, Suriye, Sina, Galiçya, Çanakkale, Romanya, Kafkasya) savaştı. Birçok cephelerde, özellikle Çanakkale ve Kut-ül amara'da büyük başarılar elde etmesine ve hiçbir cephede kesin bir yenilgiye uğramamasına rağmen yenilen devletler safında olduğu için 30 Ekim 1918'de İtilaf devletleriyle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı.

İtilaf devletleri bu mütarekeye dış görünüşünde Osmanlı Devleti'ni ve Türk milletini yok edici "Kayıtsız şartsız teslim" hissini verecek açık hükümler koymaktan dikkatle kaçınmışlardı. Buna mukabil harb içinde vardıkları gizli anlaşmaların tatbik edilebilmesi için de yeteri kadar elastiki ve tefsire müsait bir metin düzenlemekte büyük gayret sarfetmişlerdi.²

Mütarekenin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa merkezi Adana'da bulunan Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı'na tayin oldu. Göreve başladıktan sonra 3 Kasım 1918'de mütareke şartlarını öğrendi. Bu mütarekenin Türk Milleti için çok vahim sonuçlar doğuracağını gördü. Musta-

* Kahraman Maraş'ın III. Kurtuluş Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur. (10.2.1988)

¹ Sabahattin Selek. Anadolu İhtilâli, İst. 1973, s. 385

² Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Haz. Tevfik Bıyıklıoğlu, Ank. 1962, c 1, s. 44

fa Kemal'e göre bu mütareke şartları Osmanlı Devleti'ni kayıtsız şartsız düşmana teslim etmeye razı olmak ve onların istilasına yardımı da vaad etmekte.³

Mustafa Kemal Paşa mütarekenin bazı hükümlerinin yanlış anlaşıl-maya pek müsait olduğunu görerek Sadrazam İzzet Paşa'ya gönderdiği telgraflarla mütareke aynen uygulandığı takdirde bütün vatanın işgal ve istila edileceğini anlatmaya çalıştı.⁴ Mustafa Kemal mütarekede sözü edilen bazı terimlerin açıklığa kavuşturulması gerektiğini düşünüyordu. Başkomutanlık Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden "Kilikya" terimi ile nerelerin kast edildiğini Suriye sınırının nerelerden geçtiğini ve Toros tünellerinden hangilerinin işgal edileceğini sordu. Fakat tatmin edici bir cevap alamadı.⁵ 5 Kasım 1918'de Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta eğer İngilizlerin her dediğine boyun eğecek ve orduları terhis edecek olursak ihtirasatın önüne geçmeye imkân olmayacaktır diyordu.⁶

Mustafa Kemal henüz Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı'na tayin edildiği günlerde ülkenin başına gelecek tehlikeleri seziyor, yurdun kurtuluşu için teşkilat yapılması ve millî bir kuvvet vücuda getirilmesi gerektiğini görüyordu. Bu amaçla yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ile görüşmelerde bulundu ve Kilikya'nın kurtuluş mücadelesi için bir takım kararlar aldı.⁷

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu Karargâhı'nı lağvederek Mustafa Kemal Paşa'yı Harbiye Nezareti emrine verdi.⁸ Mustafa Kemal kumandanı olduğu Yıldırım Orduları'nın lağvedilmesi ve sadrazamlıktan istifa eden Ahmet İzzet Paşa'nın onun bu günlerde İstanbul'da bulunmasının daha doğru olduğunu söylemesi üzerine Adana'dan İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada İstanbul'dan Antep'e giden Ali Cenani Bey ile Katma İstasyonu'nda karşılaştı. Ona nereden gelip nereye gittiğini sordu. Ali Cenani Bey ordunun Adana'ya çekilmesinden sonra buraların düşman ayağı altında kalacağını,

³ Mustafa Kemal'in 5 Nisan 1926'da Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği demeçten.

⁴ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 1917-1938 Ank, 1964, c. IV, s. 14-15 c. IV, s. 14-15

⁵ Uluğ İğdemir. Atatürk'ün Yaşamı, 1881-1918, Ank. 1980, c. 1, s. 137

⁶ Türk İstiklâl Harbi, a.g.e., s. 53-İğdemir a.g.e. s. 140

⁷ Ali Fuad Cebesoy. Millî Mücadele Hatıraları, İst, 1955, s. 255

⁸ Uluğ İğdemir. a.g.e., s. 143

onun için ailesini buradan başka tarafa nakil için gittiğini söyleyince Mustafa Kemal ona “kendinizi müdafaa etmek çaresini düşününüz” demişti. Bunun üzerine Ali Cenani Bey hayretle; ne ile diye sorunca Paşa “teşkilat yapmalı millî bir kuvvet vücuda getirmeli; siz kendinizi müdafaa edin ben istediğiniz silahı veririm” demişti.⁹ Mustafa Kemal İngiliz işgali söylentilerine karşı cephane ve para tedarik edip teşkilatlanmaya çalışan bölge halkına bu çalışmalardan dolayı memnuniyetini belirtmiş, onlara silah ve cephane yardımında bulunacağına söz vermişti.¹⁰ Gerçekten o zaman Mustafa Kemal'in emri üzerine bölgeye dağıtılan silahlar buradaki müdafaa teşkilatının çekirdiğini teşkil etmişti.¹¹

Mustafa Kemal'in tahmin ettiği gibi mütarekeden kısa bir zaman sonra işgaller gerçekleşti. İlk işgaller güneyden başladı. 9 Kasım'da Musul ve İskenderun, daha sonra Ayıntap, Maraş ve Urfa İngilizler tarafından işgal edildi.¹²

Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Hükümeti'nin; Mustafa Kemal'in uyarılarına rağmen Adana Vilayetiyle Antep, Urfa ve Maraş sancaklarını askeri kuvvetlerden boşaltma gâfletinde bulunmuş olması¹³ bölgenin itilaf kuvvetlerince rahatlıkla işgal edilmesine imkân verdi.

— MARAŞ'TA İNGİLİZ İŞGALİ —

1. Dünya Savaşı sırasında itilaf devletlerinin kendi aralarında yaptıkları gizli Sykes-Picot anlaşmasına göre Musul Vilayeti'yle Urfa, Maraş, Ayıntap bölgeleri Fransızlara bırakılmıştı. Bununla birlikte Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler Fransa'ya karşı bir pazarlık konusu olarak ellerinde bulundurmamak amacıyla petrol sahası Musul Vilayeti'yle birlikte 22 Şubat 1919'da Maraş'ı 10 Ocak 1919'da Ayıntap'ı, 24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal ettiler.

Maraş'taki İngiliz işgalini büyük bir sevinçle karşılayan Ermeniler daha önce göç ettikleri yerlerden tekrar Maraş'a dönmeye başladılar.¹⁴ Bunlar itilaf devletleri sayesinde intikam almayı ve Fransız himayesinde Ma-

⁹ Uluğ İğdemir. a.g.e., s. 135

¹⁰ Türk İstiklâl Harbi Güney Cephesi, Ank. 1966, c. IV, s. 48

¹¹ Uluğ İğdemir. a.g.e., s. 136

¹² Sabahattin Selek. a.g.e., s. 188-189

¹³ T.İ.H. a.g.e. s. 64

¹⁴ T.İ.H. a.g.e. s. 51

raş'ın da dahil olduğu bir Ermenistan Devleti kurmayı amaçlıyorlardı.¹⁵ Bunu gerçekleştirmek için başka yerlerden güneye büyük bir Ermeni akını başlamıştı. Maraş bölgesindeki bağımsızlık isteklerini haklı gösterebilmek için buradaki nüfuslarını yoğunlaştırmaya çabalıyorlardı. Ermeniler yerli halka hakaretlerde bulunmakta ve fırsat buldukça saldırmakta idiler.

İngilizler işgal esnasında oldukça temkinli davrandılar. Ermenileri desteklemekle beraber aşırı hareketlerine müsaade etmediler. Hemen hemen Türk idaresine karışmadılar. Polis ve jandarmayı serbest bırakarak hiçbir iç işlerine karışmadılar. Fakat istihbarat şubesi vasıtasıyla siyasi durumu sürekli takip ettiler.¹⁶ İngiliz işgal kuvvetlerinin çoğunluğunu Hintli Müslümanlar oluşturuyordu. İngilizlere rağmen bunlarla halk arasında bir din dostluğu doğmuştu.¹⁷

Maraş'ın İngiliz işgali altında bulunduğu sıralarda Mustafa Kemal İstanbul'da idi. Adana'daki Yıldırım Orduları'nın lağvedilmesi üzerine 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelmişti.¹⁸ Mustafa Kemal'in İstanbul'a döndüğü gün itilaf devletleri donanması da Dolmabahçe önlerinde demirlenmişti. Mustafa Kemal gördüğü manzara karşısında çok üzüldü ve düşüncelerinde ne kadar haklı olduğunu bir kere daha anladı.

Mustafa Kemal İstanbul'da bulunduğu süre içinde yurt çapında millî bir teşkilat bir direniş ve örgütlenme gereği konusunda arkadaşları ile görüşmelerde bulundu.¹⁹ Mustafa Kemal bir bakıma İstanbul'da bulunduğu süre içinde Anadolu'nun stratejisini tespit etti.²⁰ İstanbul'da 20. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilmek üzere bulunan Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa ve İsmet Paşa ile görüştü. Ayrıca padişah Vahidettin ile de çeşitli görüşmeleri oldu.²¹

Mustafa Kemal nihayet 111. Ordu Müfettişi olarak çok geniş yetkilerle Samsun bölgesine tayin edildi. Zaten Anadolu'ya geçme imkânları arayan Mustafa Kemal bu görevi derhal kabul etti. Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı andan itibaren bütün yurdun kaderiyle ilgili kararlar almaya ve ka-

¹⁵ Dr. Selâhi Sonyel. Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Ank. 1973 c. 1, s. 21

¹⁶ Abadi. Türk Verdün'ü Gaziantep-Antep'in Dört Muhasarası, çev: Kur. Yzb. Necmettin, Gaziantep 1959, s. 17

¹⁷ Yalçın Özalp. Millî Mücadelenin İlk Zaferi, Ank. 1976, s. 13

¹⁸ Uluğ İğdemir. a.g.e. s. 148

¹⁹ Selâhi Sonyel. a.g.e. s. 66

²⁰ Hamza Eroğlu. Türk Devrim Tarihi, Ank. 1974, s. 69

²¹ Tefvik Bıyıklıoğlu. Atatürk Anadolu'da 1919-1921, s. 100

fasındaki planları başarıyla tatbik etmeye başladı. İşgaller karşısında yurdun çeşitli kesimlerinde genel olarak müdafaa-i hukuk cemiyetleri adı verilen, düşman işgali karşısında direnme gösteren millî teşekküller ortaya çıktı. Mustafa Kemal Anadolu'ya geçtikten henüz bir ay sonra bütün kolordu komutanları ve birlikleriyle temas kurdu. Onlarla yazışmalara başladı. Bu yazışmalarla halk elden geldiği kadar uyarılıyor, millî örgütlenme düşüncesi aşılanıyordu. Yurdun her tarafında kurulup süratle gelişmeye başlayan bu örgütün başı Mustafa Kemal idi. Onun lider olduğu 22 Haziran 1919'da Amasya'da kabul edilmişti. Mustafa Kemal'in Anadolu'daki çalışmalarından endişelenen İstanbul Hükümeti onu geri çağırıldı. Mustafa Kemal buna uymayınca bu defa da onun resmi görevine son verdi. Dahiliye nazırı, vali ve mutasarrıflara 23 Haziran 1919'da yolladığı gizli bir tammimle Mustafa Kemal'in resmi bir sıfatı kalmadığını, onun için emirlerinin dinlenmemesini istedi. Bunu haber alan Mustafa Kemal 7/8 Temmuz gecesi Harbiye Nezaretine ve Padişah'a çektiği telgraflarla memuriyet vazifesi ile birlikte askerlik vazifesinden de istifa ettiğini bildirdi. Fakat bütün bunlara rağmen başta 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir olmak üzere diğer ordu komutanları da Mustafa Kemal'in emrinde olduklarını bildirdiler. Bu durum Anadolu'da Mustafa Kemal'e ne kadar güvenildiğini göstermekteydi. Mustafa Kemal bundan sonra hiçbir resmi sıfatı olmadan millî görevine devam etti. 23 Temmuz 1919'da yapılan Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal'in millî teşekkülleri örgütleme fikirleri olgunlaştırıldı.

— MARAŞ'IN FRANSIZLARA DEVRİ —

Mustafa Kemal'in Erzurum'da bulunduğu sıralarda Maraş hâlâ İngiliz işgali altında idi. Fakat İngilizlerin bu bölgede bulunmaları Fransız kamuoyunca hoş karşılanmıyordu. Çünkü 1. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ile Fransa arasında yapılan Sykes-Picot anlaşmasına göre Maraş ve civarı Fransızlara verilmişti. Fransızlar Suriye ve Kilikya'nın sistemli olarak İngilizleştirildiğini iddia ediyorlardı. Zaten İngiltere kendisi için riskli olmaya başlayan bu bölgeyi bir an evvel Fransızlara devretmeyi planlıyordu. İngilizler Maraş'ın Türkler tarafından mutlaka savunulacağını düşünüyorlardı. Ayrıca burayı Fransızlara terkederlerse onların gözünü Arap ülkelerinden bu bölgeye çevirmiş olacaktı.²² Bu sayede İngilizlerin buradaki kuvvetleri de büyük ölçüde serbest kalmış olacaktı. İngilizler Fransızları

²² Selahattin Tansel. Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Ank. 1973, c. II, s. 209

sonuç alamayacakları bir alanda uğraştırıp dikkatlerini Arap ülkeleri üzerinden dağıtmayı planlamışlardı. Ayrıca Fransızlarla burada savaşan Türklerin gözü de Musul üzerinden çekilmiş olacaktı.

İngilizler bu planlarını başarı ile uyguladılar. 15 Eylül 1919'da Suriye ve Kilikya'daki işgal kuvvetlerinin tebdili hakkındaki İngiliz-Fransız mukavelesi imzalandı.²³

Çukurova bölgesinde Fransızların halka karşı çok sert ve kırıcı bir tutum içinde olduğunu duyan Maraşlılar Fransızları Maraş'a sokmamanın çarelerini aramaya başladılar. Mustafa Kemal'in tavsiyesi ile mitingler tertiplediler. Fakat bütün bu çırpınışlar netice vermedi. Fransızlar 29 Ekim 1919'da Maraş'a girdiler. Fransız işgalinden iki gün sonra "Uzunluk Olayı" ve 28 Kasım 1919'da "Bayrak Olayı" diye bilinen üzücü hadiseler meydana geldi. Fransızlara güvenen Ermenilerin şımarıklıkları ve taşkınlıkları dayanılmaz boyutlara ulaştı. Şehirde güvenlikten eser kalmadı.

— MUSTAFA KEMAL'İN ÇALIŞMALARI —

Maraş'ta Fransız ve Ermeni taşkınlıklarının had safhaya ulaştığı bu günlerde Mustafa Kemal Maraş'taki millî direnme örgütlerini teşkilatlandırma çalışmaları yapmakta idi.

4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrede alınan kararlar millî mücadele açısından büyük önem taşıyordu. Kongrede mütarekenin tatbik şekline karşı çıkıldı. Yabancı işgallere karşı mukavemet edileceği bildirildi. Rumluk, Ermenilik teşkiline ait çalışmaların kabul edilmemesi kararlaştırıldı. Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş bulunan bütün millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Hükümet vazifesi görecek bir Heyet-i Temsiliye seçildi. Bu sayede yurt çapındaki millî hareketlerin tek elden yönetilmesi sağlandı.

Sivas Kongresi'nin yaptığı en önemli işlerden birisi de silahlı millî teşkilat kurulması için bazı direktifleri ihtiva eden 15 maddeden ibaret olan gizli bir belgeyi kabul etmesi idi. Bu belgede: düşmanla temasta bulunan mahallerde sabit ve seyyar silahlı kuvvetlerin nasıl teşkil ve idare edileceği, nasıl silahlandırılacağı, giydirileceği vs. açıklanıyordu. Ayrıca millî teşkilatla ordu arasındaki irtibatın Heyet-i Temsiliyeye sağlanacağı bildiriliyordu.²⁴

²² Selahattin Tansel. Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Ank. 1973 c 11, s. 209

²³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 119-120. (Suriye itilafnamesi)

²⁴ Nutuk, c. 111, s. 150, Belge No: 188

Sivas Kongresi'nde Maraş ve civarı için şu kararlara varıldı: 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imza edildiği tarihte vatan toprakları içinde kalan Maraş ve civarı Türk askerlerinden tamamen boşaltılmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu bölgenin geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmasına seyirci kalamaz. Buradaki gerek yabancı işgali gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermenilik gayelerini derhal durdurmalıdır. Bu bölgedeki düşmanları kovmak ve işgalden kurtarmak amacıyla yer, yer kurulmuş bulunan millî teşekküllerin 13., 3., 2., 12. kolordulara bağlanması gerekir.

Buna göre Maraş ve civarı 11 Eylül 1919'da merkezi Sivas'ta, tümenleri Amasya ve Samsun'da bulunan 3. Kolorduya ve bölge içindeki müdafaa-i hukuk cemiyetlerine verildi. Kolorduların mevcutları çok az ve bunlara bağlı tümenler de Maraş bölgesine çok uzaktı. Bu durumda fiilen bu bölgeye yardım yapılması mümkün değildi. Fakat bu kolorduların yapacağı iş millî teşekkülleri takviye ve yardım etmektir.²⁵ Mustafa Kemal'in emir ve direktifleriyle de Maraş'taki kuva-yı milliye teşkilatı tamamlandı. Bu kuvvetlerin başına subaylar komutan olarak atandı. Maraş bölgesi kuva-yı milliye teşkilatına Heyet-i Temsiliyece Yüzbaşı Selim (Kurtoğlu Yörük Selim) ve Üsteğmen Asaf Kılıç Ali Bey memur edildi.²⁶ Maraş ve civarının bağlandığı 3. kolordu komutanı ise Kurmay Albay Selahattin Bey idi. Maraş'taki millî ordu bu şekilde teşkilatlanmaya ve gelişmeye başladı.

İngiltere ve Fransa arasında 15 Eylül 1919'da imzalanan "Suriye İtilafnamesi"ne göre Kilikya'nın İngilizlerce boşaltılıp Fransızlar tarafından işgal edileceğini haber alan Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal 26 Ekim 1919 tarihinde 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey'e gönderdiği talimatta Urfa, Ayıntap ve Maraş'ı Fransızlara işgal ettirmemek, işgal etseler bile barındırmamak için gerekli tedbirlerin alınmasını istedi. Aynı tarihte Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya da bir telgraf gönderildi. Bu telgrafta özet olarak: Antep, Urfa ve Maraş'ın mütareke hükümlerine aykırı olarak Fransızlar tarafından işgali haberinin bölge hakkında büyük heyecan yarattığı, müdafaa-i hukuk cemiyetinin bu işgaller karşısında müdafaa ve mukavemet esasını kabul ettiği, önce durumun Fransızlar nezdinde protesto edileceği, buna Fransızlar tarafından ehemmiyet verilmediği takdirde milletin bütün vasıtalara müracaat ederek bütün mevcudiyetiyle işgal kuvvetlerine karşı koyacağı, bunun için hükümetin bölge halkını itham etmeme-

²⁵ T.İ.H. a.g.e. s. 65-66

²⁶ a.g.e. s. 68

si ve mesuliyet altında bırakmaması için icap eden siyasi tedbirleri alması istendi.²⁷

Mustafa Kemal 30 Ekim 1919'da Adana'daki Fransız Komutanı Kolonel Bermon'a cevaben yazdığı yazıda da: Urfa, Ayıntap ve Maraş'ın işgal olunacağı haberinin tekzip edilmesini ve Kilikya'daki işgalin de muvakkat olduğunun ilan edilmesini istedi.²⁸

Maraş bölgesine verilen 3. Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selâhattin, güney bölgesindeki olayları daha yakından görmek amacıyla Sivas'tan Elbistan'a gelmiş ve Maraş'ın birkaç gün sonra Fransızlar tarafından işgal edileceğini anlamıştı. 26 Ekim 1919'da Sivas'taki vekiline Maraş ile ilgili şu emirleri verdi. Özet olarak: 1- İngilizlerin çekilerek bölgeye Fransızların geleceği anlaşılmıştır. 2- Bu bölgede Fransız kuvvetleri gelmeden fiilen millî teşkilatın kurulması kutsal bir vazifedir. 3- 3. Kolordu Maraş'ı işgal edecek ve millî mukavemet teşkilatını düzenleyecektir. 4- Malatya'dan Maraş'a bir müfreze gönderilmelidir. 5- Maraş'taki millî kuvvetleri ele alması için Azizye'den seçilmiş bir süvari takımı acele güneye yollanmalıdır. 6- Maraş'taki duruma dair kolorduya devamlı bilgi verilmelidir. 7- Bu hareket gizli tutulmalı hristiyanların mal ve canlarına dokunulmamalıdır.²⁹

Ordu ve kuva-yı milliyenin Fransızları Maraş'a sokmamak için yaptıkları bütün teşebbüsler ve hazırlıklar bir sonuç vermedi. Fransızlar 29 Ekim 1919'da Maraş'ı işgal ettiler.³⁰

Mustafa Kemal Maraş'ın Fransızlarca işgali karşısında tavrını açıkça ortaya koymaktan çekinmedi. Heyet-i Temsiliye adına 4 Kasım 1919'da Fransız işgalinin itilaf devletleri mümessilleri, Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesi nezdinde protesto edilmesini istedi. Bu karar bütün müdafaa-i hukuk cemiyetlerine belediyelere yazıldı.³¹ 6 Kasım 1919'da ise Maraş, Urfa ve Ayıntap'ın Fransızlar tarafından işgalinin mahalli halk ve bölgedeki millî teşkilat tarafından protesto edilmesi Heyet-i Temsiliyeye mutasarrıflıklara yazıldı.³² Aynı gün Mustafa Kemal'de ilgili makamlara bir telgraf göndererek özetle şöyle diyordu:

²⁷ Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları Ank. 1974 s. 34-35

²⁸ Bekir Sıtkı Baykal, a.g.e. s. 37

²⁹ T.İ.H. a.g.e. s. 52

³⁰ Selâhattin Tansel, a.g.e. c. II, s. 211

³¹ Bekir Sıtkı Baykal, a.g.e. s. 44

³² Bekir Sıtkı Baykal, a.g.e. s. 48

“Hukuk kaidelerine aykırı olarak işgal edilmiş olan Urfa, Ayıntap ve Maraş'ın İngilizler'in çekilmesiyle bu defa da Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine hükümet de bu haksızlığı itilaf devletleri nezdinde protesto eylemiş ve bunun üzerine bu yerler ahalişi muazzam mitinglerle vatanın ayrılmaz parçaları olduklarını Dünya'ya ilana başlamışlardır. Bütün müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin belediye reislerinin Fransız işgalini telgraflarla itilaf devletleri mümessillerine Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesine protestolarda bulunmaları bu haksızlığın giderilmesini istemeleri lüzumu tamim kılınır”.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Namına

Mustafa Kemal³³

Fransızlar millî mücadelenin başlarında sırf İngilizlerle anlaşmazlıkları ve çıkar çatışmaları yüzünden Türklere yakın davrandılar. Türk millî hareketine yol göstermenin Fransız çıkarlarına uygun düşeceğine inanıyorlardı. Çünkü İngilizler'in Kilikya'ya hâkim olmalarını istemiyorlardı. Fransızların bu politikası dolayısıyla Türk milliyetçileri arasında bu ülkeye karşı bir yakınlık doğmaya başlamıştı. Fakat Kilikya'dan İngilizlerin çekilmesi ve Fransız işgalinin gerçekleşmesi Türk milliyetçileri arasında bu millette duyulmaya başlanan yakınlığı büsbütün yok etti.³⁴ 10 Kasım 1919'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın Maraş civarında Ermenilerin bir Ermeni devleti kurmak için çalıştıkları konusundaki mütalaa ve uyarıları üzerine Heyet-i Temsiliyece Kilikya'nın tamamının Fransızlar tarafından işgaline mani olunması için ellerinden gelenin yapılması Adana Vilayeti ile Urfa Maraş ve Ayıntap sancaklarına yazılarak karşı koymaları istendi.³⁵ Bu arada Ermenilerin Fransızlara güvenerek bölge halkına yaptıkları eziyetler halkı Fransızlardan iyice nefret ettirmişti. Mustafa Kemal Bekir Sami Bey'e 10 Kasım 1919'da yazdığı bir telgrafta “Haksız yere Anadolu'da oturan Ermenileri başımıza musallat eden şimdi de Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal eden bir devlet hiçbir zaman dostumuz değildir” diyerek halkın duygularını dile getiriyordu.³⁶

12 Kasım 1919'da ise Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye bab-ı âlinin politikasını eleştirerek Urfa, Maraş ve Ayıntap'ı işgal eden Fransızla-

³³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 115

³⁴ Selâhi Sonyel. a.g.e s. 197

³⁵ Bekir Sıtkı Baykal. a.g.e. s. 51

³⁶ Selâhi Sonyel. a.g.e. s. 197

rın, yaptıkları zulümlerin yüzlerine vurulması gerektiğini, İngilizler aleyhinde bulunarak Fransızları kazanmak politikasına karşı olduklarını İstanbul'a bildirdiler.³⁷

Fransız işgalinin bütün yurttta duyulmasından sonra her tarafta protesto mitingleri yapılmaya ve itilaf devletleri temsilcilerine çok sayıda protesto telgrafları gönderilmeye başlandı. Bu mitinglerin yapılmasında Mustafa Kemal'in işgali protesto için miting yapılmasını tavsiye eden telgraf ve tamimlerinin büyük etkisi oldu. Mustafa Kemal 9 Kasım 1919 tarihinde önce İngiliz sonra Fransız işgaline uğrayan Maraş ve civarının muazzam mitinglerle seslerini duyurmaya başladıklarını belirtmekte bütün hükümet memurları, müdafaa-i hukuk cemiyetleri ve belediye reislerinden işgalin protesto edilmesi ve haksızlığın düzeltilmesini istemelerini istiyordu.³⁸ Mustafa Kemal kendisi de bizzat 16 Kasım 1919'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına itilaf devletleri temsilcileri ile Türk ve yabancı matbuata gönderdiği bir telgraf ile olayı protesto etti. Bu telgrafta özetle: Önce İngilizler sonra Fransızlar tarafından mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Ayıntap, Urfa ve Maraş'ın geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmak istendiği, İtilaf devletlerinin bu hareketleriyle Wilson Prensipleri'ni ayaklar altına aldıkları, Türkiye'nin paylaşılması amacıyla Yunanlılara işgal ettirilen Aydın Vilayeti'ndeki faciaların şimdi de Ermeniler vasıtasıyla Adana, Maraş, Urfa ve Antep'te uygulandığı itilaf devletlerinin bugüne kadar yaptıkları muameleyi şiddetle protesto ettiği, savunmaya devam edileceği, bu konuda milletin birlik içinde olduğu, eğer İtilaf devletleri tuttıkları bu yanlış yolda devam ederlerse sonucun çok kötü olacağı ve bu meşru isteklerinin Avrupa ve Amerika milletlerine duyurulması istendi.³⁹

Mustafa Kemal'in protestosu büyük yankılar uyandırdı ve telaş yarattı. Bilhassa Fransız Yüksek Komiserliği bundan rahatsız oldu.

İngiliz Vis Amiral Sir J. de Robeck 19 Kasım 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği raporunda Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine o güne kadar aldığı protesto telgrafları hakkında bilgi vererek şöyle demişti: "Telgraflar az çok birbirinin aynıdır. Mahalli müdafaa-i hukuk cemiyetleri tarafından iyi bir organize ile gönderilmiştir".⁴⁰

³⁷ Bekir Sıtkı Baykal, a.g.e. s. 53

³⁸ T.İ.H., a.g.e. s. 62 - Abadi, a.g.e. s. 116

³⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 124-125

⁴⁰ Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, Ank. 1973, c 1, s. 222

Mustafa Kemal Sivas'tan Kilikya olaylarını sürekli takip ediyordu ve Fransızların yapmalarını muhtemel gördüğü hareketlerini de önceden gerekli makamlara bildirerek halkın uyanık ve dikkatli olmalarını sağlıyordu.⁴¹ Bu arada Maraş'ta Fransız ve Ermeni mezalimi had safhaya ulaşmıştı. Mustafa Kemal'in direktifleriyle millî teşkilatın kurulması hızlandırıldı. 29 Kasım 1919'da Maraş'ta müdafaa-i hukuk teşkilatının kuruluşu tamamlandı.

Maraş ve civarında cereyan eden hadiseler Fransızlara Maraş'ın sonuna kadar savunulacağını ve Türklerin bu bölgeyi kolay kolay teslim etmeyeceklerini anlatmıştı. Mustafa Kemal'i örnek alan müdafaa-i hukuk cemiyetleri de İstanbul'daki İtilaf yüksek komiserlerine benzer protestolar göndermeye başladılar. Bu protestolar o kadar yoğun bir hal aldı ki Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot Mustafa Kemal ile görüşmeler yapmak üzere 1919 Aralığında Sivas'a gitti. Mustafa Kemal Picot'tan Kilikya'nın Fransızlarca boşaltılmasını yoksa Türk halkının savaşa devam edeceğini açık bir dille anlattı. Picot'da Mustafa Kemal'den Kilikya'da Fransızlara karşı bir ihtilal yaratmaktan kaçınmasını rica etti. Antep Urfa ve Maraş'ta bir takım iktisadi menfaatler karşılığı burayı boşaltacaklarını söyledi.⁴² Mustafa Kemal'de bölgede Ermeniler sebebiyet vermedikçe olay çıkarılmamasını ancak olay çıkarılırsa mukabele edilmesini istedi.⁴³

Bu görüşme Kilikya açısından hiçbir sonuç vermedi. Maraş'taki olaylar şiddetlenerek devam etti. Üstelik Fransızlar Maraş'a takviye kuvvetleri getirmeye devam ettiler. 21 Ocak 1920 tarihinde Maraş'ta şehir içi muharebeleri başladı. Bu muharebe çok çetin ve kanlı geçiyordu. Maraş olaylarının ve Ermeni mezaliminin dayanılmaz boyutlara ulaşması Heyet-i Temsiliyece bir takım yeni kararların alınmasını gerektirdi. Bu maksatla Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal bir takım tamim ve tebliğler hazırlamışlar ve gerekli yerlere göndermişlerdi. 24 Ocak 1920'de yayınladıkları tamimde Maraş'ta 1200 kadar Fransız, sömürge ve Ermeni askeri olduğunun tesbit edildiği, Maraş ve Pazarcık halkının mukavemet etmesi üzerine 21 Ocak 1920'de şiddetli

⁴¹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 119-120, 14.11.1919 Mustafa Kemal'in Erzurum Müdafaa-i Hukuk Merkezine gönderdiği tamim.

⁴² Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 130 Picot ile yapılan görüşme hakkında M. Kemal'in Karabekir'e verdiği malûmat (1.12.1919)

⁴³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 132-8.12.1919'da Urfa Müftüsü'ne çekilen telgraf.

bir çarpışma başladığı bu çarpışmalarda fevkalade fedakârlık gösterildiği, Fransız işgal bölgesindeki halkın pek çok tecavüze uğradıklarının anlaşıldığı belirtiliyor ve kolordulara bu talimata ve önceden verilen plana göre millî kuvvetleri hemen teşkil ve harekete hazır bulundurmaları gerektiği, Maraş'ta başlamış bulunan savaşın tamamen lehimize sonuçlanmasının çok önemli olduğu şimdilik 3. Kolordunun Maraş'a her konuda yardım etmesi ve diğer kolorduların da kendi bölgelerinde teşkilatlanarak işgal bölgesine millî müfrezeler göndermeleri önemle rica olunmakta idi.⁴⁴

Maraş'ta şehir içi savaşlarının başlaması üzerine 23 Ocak 1920'de Elbistan Heyet-i Merkeziyesi'nin ve bir gün sonra da 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in olayların şiddetini anlatan ve protesto eden telgraflarını alan Mustafa Kemal kendisi de 25 Ocak 1920 tarihinde ilgili makamlara bir tamim yayınlayarak "Maraş'ta Fransızlar ve Ermeniler müslümanları katletmektedirler. Her yerde halkın derhal mitingler yaparak makam-ı sadarete ve mümessillere telgrafla protesto etmeleri ve alem-i insaniyetten bir katliama nihayet verilmesini talep eylemeleri tamim olunur"⁴⁵ demişti. 26 Ocak 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'de Heyet-i Temsiliyeye bir telgraf göndererek Maraş'taki katliamı 3. Kolordu istihbaratından öğrendiğini ve her tarafta olayın protesto edilmesi için mitingler yapılması gerektiğini bildirdi.⁴⁶ Mustafa Kemal ona cevaben yazdığı telgrafta mitingler yapılması için 25 Ocak 1920 tarihinde tamim olduğunu bildirdi.⁴⁷

Maraş hadiseleri o kadar şiddetlendi ki bu durumda İstanbul Hükümeti de olaya kayıtsız kalamadı. Maraş olaylarını şiddetle protesto etti. Mustafa Kemal'de Hükümetin protestosunu gerekli yerlere bildirdi.⁴⁸

Mustafa Kemal Maraş'taki olayların şiddetinden dolayı bölge halkının maneviyatını kuvvetlendirmek ve onlara yalnız olmadıklarını hatırlatmak için kendi çalışmalarının Maraş halkına bildirilmesini istedi.⁴⁹

3. Kolordu Komutanı Selahattin, Karabekir Paşa'ya Maraş'taki son durum hakkında bir rapor yazdı. Buna göre millî güçlerin ateşe başladığını ve durumdan endişe eden General Keret'in muvaffak olamazsam intihar ederim dediğini bildirdi. Ayrıca buraya az çok kuvvet yettiğini fakat

⁴⁴ Ali Fuat Cebesoy. Millî Mücadele Hatıraları, İst. 1955, s. 291

⁴⁵ ATASE, kl. 24, D. 1336/13-4, F. 3,3-1

⁴⁶ Kâzım Karabekir. İstiklal Harbimiz, İstanbul 1969, s. 432

⁴⁷ ATASE, kl. 24, D. 1336/13-4, F. 2-2-(29.1.1920)

⁴⁸ ATASE, kl. 24, D. 1336/13-14, F. 3-27

⁴⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 174

Fransızların takviye alacaklarının tahmin edildiğini bildirdi. Karabekir Paşa buna 3 Şubat 1920'de verdiği cevabında Maraş ve çevresindeki olayları dikkatle takip ettiğini gösterilen azmi her yönüyle takviye etmenin elzem olduğunu belirtiyordu. Fakat Fransızlar'a askerinin işe karıştığı zannının verilmemesini askerlerin de mahalli kıyafetlere bürünerek savaşmalarını istiyordu. Ancak bu şekilde top kullanılmasının Fransızlar'da yaratacağı endişe ve şikâyete karşı kılıf bulunacağını ilave ediyordu.⁵⁰ Mustafa Kemal'de bu konuda Karabekir ile aynı fikirdeydi.⁵¹

Mustafa Kemal'in teşvik eden tamim ve telgrafları yurdun her tarafını galeyana getirdi. Her yanda büyük mitingler tertiplendi. Mustafa Kemal bu olayla o kadar yakından ilgilenmişti ki miting yapılan yerlerin bir çoğuna teşekkür telgrafları göndermeyi bile ihmal etmemişti.⁵²

Başta Mustafa Kemal olmak üzere millî mücadele önderleri Maraş'ın kurtuluşu için ellerindeki mevcut bütün imkânları kullandılar. Mustafa Kemal, Maraş, Ayıptap ve Urfa'nın kendi kafalarında çizdikleri millî sınırlar dahilinde bulunduğunu bunun için mutlaka düşmandan temizlenmesi gerektiğini İstanbul hükümetinin güç şartlar içinde bulunduğundan olayla açık ve katı bir surette ilgilenemediğini düşünüyordu.⁵³

Türk millî mücadelesinin başladığı günlerde Suriye'de yer yer Arap millî teşkilatları kurulmuş ve Türk milliyetçileriyle işbirliği yapmak istediklerini bildirmişlerdi.⁵⁴ O sıralarda Türkiye'nin güneydoğu sınırlarını güvenle koruyabilmek için Türk Arap işbirliği son derece önemliydi. Suriye'nin birçok yerinde Türk, Arap ve Çerkezlerin katıldıkları örgütler kurulmuştu. Suriye'deki bu örgütler Suriye-Filistin Kuva-i Osmaniye Heyeti Başkanı Özdemir Bey'in genel yönetimine verilmişti. Bu örgütler Kilikya olayları sırasında Kuzey Suriye'de Fransızlara karşı başarılı baskınlar yapmışlardı. Fransız ordusunun bir bölümünü Suriye'de alkoyarak Türk milliyetçilerine yardımcı olmuşlardı.⁵⁵ Mustafa Kemal Suriyelilere başkaldırarak Fransızlar'a arkadan saldırmalarını öğütüyordu. Mustafa Kemal Suriye ve Irak'taki hareketi Kilikya'daki mezalim sonucu harekete geçen millî güçlere yardım amacıyla başlattı. Bu sayede Fransızları Suriye'de meşgul ederek millî kuvvetleri Maraş'ta yenilgiye uğramaktan kurtardı.⁵⁶

⁵⁰ Kâzım Karabekir. a.g.e. s. 461

⁵¹ 6.2.1920 tarihinde

⁵² ATASE kl. 24 D 1336/13-4, F. 1-1

⁵³ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, c 1. s. 7

⁵⁴ Ali Fuad Cebesoy. a.g.e. s. 289

⁵⁵ Selâhi Sonyel. a.g.e. s. 190

⁵⁶ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 216 (M. Kemal'in K. Karabekir'e 23.2.1920'de çektiği telgraf)

Maraş şehri içinde 21 Ocak 1920'de başlayan ve 22 gün süren muharebeler, ilk günlerin şaşkınlığı dolayısıyla Türkler aleyhine bir gelişme gösterdi. Fakat Mustafa Kemal ve arkadaşları adına Heyet-i Temsiliye vaziyete el koydu. Millî kuvvetlerin başına Sivas'tan Maraş'a subaylar göndererek millî kuvvetleri düzenli bir hale getirdiler. Maraş Kuva-yı Milliyesinin başına getirilen Yüzbaşı Kılıç Ali Bey çarpışmaların 3. günü (23 Ocak 1920'de) Maraş'a gelmiş bulunuyordu. Sık sık yayınladığı bildirimlerle halkın moralini kuvvetlendirmeye çalışıyordu. 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey Maraş bölgesi kendi kolordusuna verildiğinden buradaki olayları muntazam bir şekilde Heyet-i Temsiliye Başkanı M. Kemal'e rapor ediyordu. Civar kasabalardaki millî kuvvetler (Pazarcık vs) Yüzbaşı Kılıç Ali'nin emrine girerek Maraş savunmasında elbirliği ile çalıştılar.⁵⁷ Bu kanlı çarpışmalar Maraşlıları asla yıldırmadı. Maraş'taki bu çetin savaş 11/12 Şubat gecesi Fransız ve Ermeni askerlerinin şehri terk ederek islahiye istikametine firar etmeleri ile sonuçlandı. Kuva-yı Milliye'nin bu zaferi pek çok memnuniyet yarattı.

Maraş'taki zaferi 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in telgrafından öğrenen K. Karabekir kendi mıntokasının her tarafına ve Maraş Mutasarrıfına gönderdiği telgraflarda Maraşlılar'ın emsalsiz kahramanlıklarını ve fedakârlıklarını överek tebrik etti.⁵⁸ Mustafa Kemal ise Heyet-i Temsiliye namına gönderdiği telgrafta 20 güne yakın bir zamandan beri kan ve ateşler içinde Fransız ve Ermenilerle savaşan ve onları fırra mecbur eden Kuva-yı Milliye'yi tebrik etti. Ayrıca güney vilayetleri kumandanlarına gönderdiği telgraf ile de Maraş muvaffakiyetinde emeği olanların cümlesini tebrik etti.⁵⁹

Tebliğime Ali Fuat Cebesoy'un Maraş müdafaası hakkında hatıralarında yazdıkları satırları okuyarak son veriyorum. "Maraş müdafaası İstiklâl Mücadelesinin en parlak kahramanlık destanlarından birisidir. Başta Maraşlılar olmak üzere Pazarcık, Elbistan ve Göksunlular cesaret, feragat, ve fedâkarlıkların bir timsalidir. Yirminci ve üçüncü kolordulardan iştirak edebilen zâbit ve askerlerin de bu kahramanlıklarda hissesi vardır. Maraş'ın mukaddes kurtuluşu uğrunda şehit düşen aziz kardeşlerimizin mübarek hatıraları önünde eğilirken gazilerini de hürmetle selamlarım."⁶⁰

⁵⁷ T.İ.H., a.g.e s. 90-91

⁵⁸ Kâzım Karabekir. a.g.e. s. 462-(13.2.1920 Karabekir'in telgrafi)

⁵⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 201-(M. Kemal'in tebriki 15.2.1920)

⁶⁰ Ali Fuad Cebesoy. a.g.e s. 292.